

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Vem är *man*?
En samtalsanalytisk studie av generiska pronomen i
partiledardebatten 2018

Martina Jansson

Beteckning på arbete: SV1312 15 hp
Ämne: Svenska med språkvetenskaplig inriktning
Termin: HT 18
Handledare: Stina Ericsson

Sammandrag

Den här uppsatsen är en samtalsanalytisk studie som undersöker det generiska pronomenet *man* i en svensk partiledardebatt. Frågeställningarna som uppsatsen utgår från är vem *man* verkar referera till och vilken funktion *man* har i interaktionen. Kategoriseringen görs utifrån fem olika kategorier varav den mest frekventa visade sig vara *man* med dom-referens. Den mest ovanliga referensen i materialet var jag-refererande *man*. Ett flertal interaktiva funktioner hos *man* urskiljs i analysen. Bland annat verkar *man* användas för att modifiera avstånd till deltagare eller publik, för att undvika ansiktshotande handlingar genom en indirekt stil och för att förskjuta ansvaret för yttrandet.

Nyckelord: samtalsanalys, interaktion, politiskt språk, generiska pronomen, referens, ansiktshot

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1. Syfte och frågeställningar	2
1.2. Disposition	2
2. Bakgrund och tidigare forskning.....	3
2.1. Politiska samtal	3
2.2. Generiska pronomen	3
2.3. Tidigare forskning om <i>man</i>	4
2.4. <i>Man</i> i interaktion.....	5
3. Teori.....	7
3.1. Interaktion	7
3.2. Ansiktshot	9
4. Metod och material.....	11
4.1. Material och materialbearbetning	11
4.2. Metod	12
4.2.1. Samtalsanalys	12
4.2.2. Kategorisering av <i>man</i>	12
4.2.3. Tillvägagångssätt.....	13
4.2.4. Metoddiskussion.....	14
5. Resultat.....	16
5.1. Övergripande resultat.....	16
5.2. <i>Dom-man</i>	17
5.2.1. Referens.....	17
5.2.2. Funktion i interaktionen	19
5.3. <i>Du/ni-man</i>	20
5.3.1. Referens.....	20
5.3.2. Funktion i interaktionen	22
5.4. <i>Vi-man</i>	24
5.4.1. Referens.....	24
5.4.2. Funktion i interaktionen	26
5.5. Obegränsat (generiskt) <i>man</i>	27
5.5.1. Referens.....	27
5.5.2. Funktion i interaktionen	28

5.6.	Jag- <i>man</i>	29
5.6.1.	Referens	29
5.6.2.	Funktion i interaktionen	30
6.	Diskussion	32
6.1.	Skapa en närhet	32
6.2.	Laddade ämnen	32
6.3.	Förskjuta ansvaret	33
7.	Sammanfattande avslutning	34
	Litteraturförteckning	36
	Bilaga transkriptionsnyckel	38

1. Inledning

Pronomenet *man* är inte så tydligt utpekande som många andra pronomen. Ord som *jag*, *du*, *denna* och *henne* har vanligtvis en tydligt introducerad referens medan *man* istället brukar beskrivas som att det har en mer allmän syftning, en inneboende *generiskhet*. Men med det sagt verkar inte *man* vara särskilt entydigt. Se till exempel följande tre exempelmeningar:

- (1) I morse började arbetsdagen klockan 06.00, då var man trött.
- (2) Om man äter mycket pepparkaksdeg kan man få ont i magen.
- (3) I Sverige dricker man mycket kaffe.

I exempel (1) är det troligtvis inte ”vem som helst” som var trött, utan *man* verkar snarare syfta på talaren själv. Här är det alltså inte en allmän syftning, utan det finns en egentligen ganska specifik referens. Exempel (2) verkar mer generiskt vid första anblick och ger uttryck för ett allmänt orsakssamband, alltså att ”görs X så händer Y”. Samtidigt är det kontextberoende, det skulle kunna sägas som en uppmaning från en vuxen till ett barn. Det skulle innebära att *man* i det här fallet underförstått bör tolkas som *du* eller *ni*. Ser vi till exempel (3) verkar det ge uttryck för en ytterligare dimension av *man* eftersom det där troligtvis syftar på en grupp som kan definieras som *dom* eller *vi* beroende på vem som säger det. Hur som helst är det tydligt att *man* är ett mångfacetterat ord och att den inneboende oklarheten öppnar upp för att ordet ska få många funktioner både textuellt och socialt.

Skärlund (2017) har skrivit om de generiska pronomenen *man*, *en* och *du:s* språkhistoriska utveckling. Generiska pronomens interaktiva funktion har studerats av bland andra Nordin (2011) och Bull och Fetzer (2006). Båda studierna har, precis som den här uppsatsen, fokuserat på en politisk kontext. Det är spännande att undersöka det politiska samtalet eftersom det har vissa specifika syften som inte återfinns i våra vardagliga samtal. Det finns ett övergripande motiv för politiker att övertyga väljare och med det kommer också att framställa sig själv som politiker och representant i god dager (Gomard och Krogstad 2001:16).

Den stora variationen och mångtydigheten hos generiska pronomen blir intressant att titta på i det politiska språket just eftersom det har så specifika syften. Hur använder sig politiker av det generiska pronomenet *man*? Vilken funktion fyller det i en politisk kontext och vem är det som *man* refererar till? Kan *man* bidra till vad som enligt Gomard och Krogstad (2001:16) är det politiska samtalets motiv, alltså att genom att framställa sig själv i god dager övertyga väljarna?

1.1. Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka bruket av det generiska pronomenet *man* hos deltagarna i en partiledardebatt från valrörelsen 2018. *Man* har alltid inslag av en allmän, generisk syftning men den inneboende otydligheten kan också användas i interaktionen för specifika syften. Debattdeltagarnas bruk av *man* undersöks utifrån vem eller vilka de verkar referera till när de använder sig av *man* samt vilka funktioner det fyller i interaktionen. Undersökningen utgår från följande frågor:

- Till vem eller vilka verkar *man* referera?
- Vilka interaktionella funktioner fyller *man* i partiledardebatten?

1.2. Disposition

I avsnitt 2 behandlas tidigare forskning och verk som är relevanta för den här undersökningen gällande politiskt språk och generiska pronomen i allmänhet, *man* i synnerhet. Vidare i avsnitt 3 går jag igenom de teoretiska utgångspunkter som undersökningen har. Avsnitt 4 beskriver inledningsvis materialet och materialbearbetningen för att sedan gå över till undersökningens metod och dess olika delar. Vidare görs en genomgång av undersökningens resultat och analys av materialet i avsnitt 5. Resultatet diskuteras i avsnitt 6. Till sist görs en sammanfattande avslutning i avsnitt 7.

2. Bakgrund och tidigare forskning

I det här avsnittet ges en översikt av tidigare verk som berör den här uppsatsens ämnen med fokus på generiska pronomen. Till att börja med behandlas politiska samtal. Därefter beskrivs generiska pronomen generellt för att vidare behandla tidigare forskning om specifikt *man* och om *man* i interaktion.

2.1. Politiska samtal

Gomard och Krogstad (2001:15) beskriver den politiska kommunikationen som inte i första hand baserad på sanning utan som en ständig kamp om makt och inflytande mellan olika intressen. De menar att den politiska diskursen och sättet på vilket politik görs har förändrats mycket över tid. Ett exempel är att massmedias roll blivit större, vilket rör politiken bort från faktiska möten mellan politiker och väljare och istället blir det mer viktigt hur politikerna framställer sig själva i till exempel TV-sändningar. De belyser debatten som fenomen och menar att syftet med en debatt inte egentligen är att deltagarna ska övertyga varandra utan att det är en chans för politikerna att visa upp sig och sin politik (Gomard och Krogstad 2001:16).

Håkansson (1999) menar att politik på många sätt är kommunikation och betonar hur centralt språket är i politiken. Också han utgår från att syftet med det politiska språket är att övertyga väljarna, och att det formas därefter. Politik handlar ofta om känsliga frågor och språket och dess nyanser blir därför mycket viktiga. Det är relevant både för politikern, som ska formulera sina budskap, och för väljaren, som behöver en grund för att göra sina egna ställningstaganden. Håkansson (1999:9–12) lyfter även maktaspekten i det politiska språket, och vikten av att känna till vilka strukturer som ligger bakom den politiska retoriken om vi vill påverka eller förändra den politiska diskursen.

2.2. Generiska pronomen

Pronomen är i ganska hög grad en sluten ordklass som är besläktad med både substantiven och adjektiven (SAG II:235). Ordklassen är mångsidig och släktskapet

mellan undergrupperna är inte alltid tydligt. Ofta delas pronomen in efter vilken funktion de fyller syntaktiskt (Teleman u.å.).

Man är ett substantiviskt pronomen som genomgått en grammatikalisering, alltså att ordet gått från att ha en nominal betydelse, person med manligt kön, till att få en grammatisk funktion som pronomen. Möjliga kännetecken på att ett nominalt ord grammatikaliserats till ett substantiviskt pronomen är att det inte längre går att böja i plural eller sätta i bestämd form, det kan inte ta framförställda attribut och det har inte längre en lika beskrivande funktion som den ursprungliga varianten (Skärlund 2017:27).

Skärlund (2017) tar upp vissa problem med de olika benämningar som finns av pronomen som *man*. Exempelvis används ofta termen *opersonliga pronomen* i både svenskspråkig och engelskspråkig forskning. Den termen är enligt Skärlund problematisk då det inte stämmer att *man* är opersonligt, utan snarare tvärtom, att *man* ofta syftar på just en eller flera människor och att det ofta refererar liknande hur de pronomen som kallas personliga refererar. Likt Skärlund (2017) väljer jag i min undersökning därför att använda mig av begreppet *generiska (allmänna) pronomen* (Skärlund 2017:27).

2.3. Tidigare forskning om *man*

Jensen (2009) menar att betydelsen av generiska pronomen är att de refererar till en generaliserad person, en referent som ska ses ur en strukturell synvinkel snarare än att det refererar till en specifik grupp eller person. Han finner dock att danskans *man* (som fungerar liknande svenskans) kan ha både generiska och icke-generiska varianter i bruk. Detta menar Jensen är återkommande i flera andra språk. Han menar att det generellt sett i världens språk är väldigt ovanligt med pronomen som har enbart en generisk syftning. Därför argumenterar han för att ”pronouns used with generic reference” är ett mer rättvisande sätt att beskriva dessa fenomen än att tala om generiska pronomen som en enhetlig grupp (Jensen 2009:85). Detta är relevant att ha med sig i studier av generiska pronomen för att vidga begreppet och skapa förståelse för de olika betydelserna som sällan är helt entydigt generiska.

Genom en korpusanalys av textsamlingar från äldre fornsvenska till idag har Skärlund (2017:73–78) undersökt utvecklingen av generiska pronomen i nordiska

språk. Det är ett brett material bestående av både religiös och profan prosa, läkeböcker, tidningstext med mera. De tre pronomen som undersöks är *man*, *en* och *du* och fokus ligger på deras språkhistoriska utveckling. Gemensamt för utvecklingen av de tre är grammatikaliseringsprocessen där orden gått från att vara enbart substantiv, räkneord respektive personligt pronomen till att användas med en grammatisk funktion med en generisk betydelse. Historiskt sett har användningen av generiska pronomen varierat mycket mellan tidsperioder och textgenrer. Skärlund menar att det i de äldre texterna är svårare att urskilja huruvida *man* använts som substantiv eller pronomen, vilket går i linje med en grammatikaliseringsprocess. Något som däremot var förvånande i resultatet var att frekvensen av *man* visade sig högre i de äldre texterna än i de yngre nysvenska texterna. Dock fanns fler exempel där *man* refererar till enbart talaren i de nyare texterna än i de äldre, vilket stödjer hypotesen att den definitiva (jag-syftande) referensen är den mest nyligen uppkomna (Skärlund 2017:138–144).

2.4. *Man* i interaktion

Nordin (2011) har genom samtalsanalys studerat journalisters användande av *man* i partiledarintervjuer. Utifrån vilka mönster som framträder har hon kunnat urskilja två övergripande funktioner som *man* har i den kontext hon undersökt. Den första är att det är legitimerande, både att det legitimerar yttrandet självt och att det legitimerar journalistens yrkesutövande. Det här syns exempelvis genom att *man* enligt Nordin ofta tycks göra någon typ av sanningsanspråk, alltså att generiskheten indikerar en allmän giltighet. Ett exempel är här då en av journalisterna säger ”eh kritikerna menar att en höjning med förtinje öre påverkar inte biltrafiken om man ska få folk å ställa bilen då ska man upp på två kronor ungefär som Miljöpartiet egentligen ville innan dom kompromissa med er” (Nordin 2011:26). Den funktionen *man* har här är alltså att det förankrar yttrandet i en tredje part, kritikerna, och därför ses det som något mer än en individuell åsikt, vilket enligt Nordin (2011:26) legitimerar yttrandet. Den andra övergripande funktionen är att *man* bjuder in publiken, vilket bland annat indikeras genom det generiska elementet i *man* som suddar ut gränserna mellan vem eller vilka som egentligen är inkluderade (Nordin 2011:27).

En annan undersökning av generiska pronomen i media är gjord av Bull och Fetzer (2006). De har studerat tvetydigheten i bruket av de två pronomenen *we* och *you* i ett material bestående av brittiska tv-intervjuer 1997–2001. De menar att tvetydigheten är extra uppenbar när det gäller laddade frågor. Pronomen har inte en egen inherent betydelse utan är kontextbundna och definieras utifrån den nominalfras de refererar till. Det här gör det behändigt att använda sig av pronomen i ett undvikande syfte i den politiska kontexten, när referensen inte är tydlig. Det är också ett sätt att positionera sig, då exempelvis *we* kan ha en både inkluderande och exkluderande betydelse beroende på kontexten. Också *you* kan ha en otydlig referens som antingen adresserar ett singulart eller pluralt *du/ni* eller som har en generisk referens i likhet med hur svenskans *man* kan användas (Bull och Fetzer 2006).

3. Teori

Det här avsnittet beskriver uppsatsens teoretiska utgångspunkter och definierar viktiga begrepp för förståelsen av analysen. De två avsnitten behandlar dels interaktion på ett övergripande plan och dels *ansiktshot* som en mer specifik sociolingvistisk teori.

3.1. Interaktion

En viktig teoretisk utgångspunkt för den här undersökningen är Conversation analysis (CA). Jag använder Heritages (1989:22–24) fyra grundantaganden inom CA. De kan sammanfattas som följer:

1. Interaktion är strukturellt organiserad.
2. Interaktionella bidrag är både kontextskapande och kontextförnyande.
3. Ovanstående två antaganden innebär att inga detaljer i ett samtal kan ses som tillfälligheter eller som interaktionellt irrelevanta.
4. Detaljerade studier av social interaktion görs bäst genom analys av naturligt förekommande data.

Det första antagandet beskriver alltså hur interaktion alltid är strukturellt organiserad och att det är det som ligger till grund för samtalsanalys. Detta är enligt Heritage (1989:22) det mest fundamentala antagandet som också kopplar samman lingvistikerna med det sociologiska fältet.

Det andra antagandet är att yttranden är både kontextskapande och kontextförnyande. Kontext innebär med Heritages definition både den nära kontexten, alltså det lokala sammanhang där yttrandet befinner sig i stunden och den stora, samhälleliga och övergripande kontexten som talaren befinner sig i. Den här kontexten formar alltså yttrandet, men yttrandet är också kontextförnyande eftersom det avgör hur samtalet ska fortskrida och på så sätt formar och förnyar det den aktuella kontexten (Heritage 1989:23).

Sammanförda bildar de två ovanstående det tredje antagandet, att inga detaljer i ett samtal kan ses som tillfälligheter eller som interaktionellt irrelevanta. Detta motiverar en noggrann analys där alla detaljer betraktas som relevanta för deltagarna. Det här leder i sin tur till det fjärde antagandet, som handlar om material

för samtalsanalytiska studier och där Heritage menar att endast naturligt förekommande data visar på den detaljnivå som är nödvändig för samtalsanalys (Heritage 1989:23).

I den här uppsatsen är Heritages grundantaganden relevanta eftersom jag studerar en specifik kontext, en politisk debatt. Antagande 3 skulle då exempelvis motivera att användandet av generiska pronomen inte är slumpartat utan har specifika syften i interaktionen mellan partiledarna och därför är intressant att undersöka.

Ytterligare en teoretisk utgångspunkt som jag antar i den här uppsatsen och som överlappar CA är Linells (2005) ”tre dialogiska principer”. Han betonar kontextens betydelse för dialog, alltså att ett yttrande och dess kontext är ömsesidigt beroende (Linell 2005:235). I förhållande till det antagandet beskriver Linell (2005) följande tre dialogiska principer:

1. Sekventialitet
2. Det ömsesidiga beroendet mellan yttrande (handling) och verksamhet
3. Samkonstruktion.

Den första principen, *sekventialitet*, säger att inga yttranden är självständiga, utan att de alltid är beroende av sin sekventiella position. Ett yttrande har både responsiva egenskaper, alltså att det svarar på tidigare yttranden, och initiativegenskaper som istället ger någon typ av riktning för dialogens fortsättning, alltså talar till kommande yttranden (Linell 2005:239). Det här har många beröringspunkter med Heritages (1989:22–24) antagande nummer 2, att interaktionella bidrag är både kontextskapande och kontextförnyande.

Den andra principen är *det ömsesidiga beroendet mellan yttrande (handling) och verksamhet* och innebär att allt som sägs ingår i en större kontext än det enskilda yttrandet: en genre, verksamhet eller social situation. Linell menar att yttrandena skapar verksamheten samtidigt som verksamheten skapar de enskilda yttrandena, de är beroende av varandra (Linell 2015:240). Det här hänger tydligt samman med det Heritage (1989) säger om att interaktionella bidrag både är kontextskapande och kontextförnyande.

Den tredje principen är *samkonstruktion* och beskriver hur yttrandets mottagare har en ständig närvaro i det som sägs. Förväntan på adressatens reaktion finns alltid hos talaren och reaktionen kommer inte sällan redan under yttrandets gång vilket enligt Linell motiverar en beskrivning av samtal och text som dialogiskt

samkonstruerande (Linell 2005:240). Teorin om de dialogiska principerna är aktuell i min analys som ett komplement till CA eftersom såväl den samhälleliga som den sekventiella kontexten i debatten ofta ger riktlinjer om vad deltagarna menar och vem de refererar till i sitt bruk av *man*.

3.2. Ansiktshot

Ett viktigt begrepp för analysen av vissa aspekter av interaktion är *ansiktshot*. Brown och Levinson (1987:61) menar, utifrån Goffman (1967), att människor har ett *ansikte* (*face*) som beskrivs som vår publika självbild, en slags fasad som vi har en strävan efter att upprätthålla. De skiljer på *positive face* och *negative face*. Det negativa ansiktet handlar om självständighet, vår frihet att agera som vi vill oberoende av andra. Det positiva ansiktet handlar i stället om bekräftelse, en önskan att bli sedd och uppskattad av andra (Brown och Levinson 1987:62-63).

Brown och Levinson (1987:65) beskriver även vad de kallar *face threatening acts*, som på svenska översätts till *ansiktshotande språkhandlingar*. Det är sådana som på något sätt hotar att rasera vår publika självbild, vårt ansikte. Sådant som enligt Brown och Levinson hotar det negativa ansiktet är handlingar som visar att talaren inte ämnar lämna mottagarens frihet att agera som hen vill i fred. Det här kan vara sådant som uppmaningar, frågor, påminnelser och hot men även sådant som löften och erbjudanden som tvingar mottagaren att ta ställning för att antingen acceptera eller avvisa dem. Det finns även språkhandlingar som hotar talarens snarare än mottagarens negativa ansikte. Det är sådant som att visa tacksamhet och be om ursäkt.

Språkhandlingar som hotar mottagarens positiva ansikte är sådana som antyder att talaren inte bryr sig om mottagarens känslor och önskningar. Exempel på sådana språkhandlingar är kritik, förolämpningar, vanvördnad, avbrytanden eller att lyfta känsliga ämnen, tabubelagda ämnen eller sådana ämnen där talaren vet att mottagaren tycker annorlunda. Språkhandlingar som hotar talarens positiva ansikte är exempelvis att bekänna något, att tappa kontrollen över sin kropp (snubbla och liknande) och att skratta eller gråta okontrollerat.

När vi står inför ansiktshotande språkhandlingar använder vi olika språkliga strategier för att bemöta dem och behålla vårt ansikte. Det finns många olika

strategier som beror på kontexten och på vilket av våra ansikten som är hotat (Brown och Levinson 1987:65–76). En typ av strategi som är vanlig för att behålla ansiktet är att uttrycka sig med en mer indirekt stil. En sådan stil öppnar upp för så kallade *metabudskap* där mottagaren förväntas läsa mellan raderna samtidigt som talaren behåller möjligheten att avvisa vissa tolkningar om de inte landar väl (Norrby 2014:214–229).

Gomard (2001) skriver om ansikte specifikt i kontexten politisk debatt. Hon har en konstruktivistisk syn på politik och menar att i en politisk debatt *görs* politik i interaktionen mellan politiker, moderatorer och tittare. Politikernas uppenbara agenda är att övertyga väljarna, men utöver det finns enligt Gomard en mer dold agenda som handlar om att politikerna hela tiden förhandlar och försöker behålla sina ansikten samt värja sig mot ansiktshotande språkhandlingar. Hon pratar främst om tv-debatter och konstaterar att den situationen i sig är mer ansiktshotande än vardaglig interaktion eftersom politikerna förväntas framhäva sin kompetens och trovärdighet i ett mycket formellt och stressigt sammanhang (Gomard 2001:60).

4. Metod och material

Det här avsnittet beskriver det material som analyseras och den metod som använts för att göra analysen.

4.1. Material och materialbearbetning

Materialet som analyseras i uppsatsen är en partiledardebatt från Sveriges Radio som sändes den 29 augusti inför riksdagsvalet 2018. Hela ljudinspelningen är 1 timme och 26 minuter och har totalt tolv deltagare. De åtta partiledare som deltar är: Jan Björklund (L), Ebba Busch Thor (KD), Gustav Fridolin (MP), Ulf Kristersson (M), Stefan Löfvén (S), Annie Lööf (C), Jonas Sjöstedt (V), och Jimmie Åkesson (SD). Övriga deltagare är två moderatorer: Lasse Johansson och Katherine Zimmerman samt två väljare: Bertil Jonshamre och Aimo Vejander som deltar i inklippta sekvenser som inleder de två ämnena ”jobben” och ”vården”. Dessa två inslag har tagits med trots att de inte i egentlig mening deltar i samtalet, eftersom bruket av *man* i de här deltagarnas sekvenser tillför intressanta aspekter i förhållande till övriga deltagares bruk.

Debatten är uppdelad i nio delar utifrån ämne. De ämnen som tas upp är: jobben, skolan, migration, jämställdhet, vården, klimatet, EU, lag och ordning samt regeringsfrågan. Det är moderatorerna som initierar nya ämnen och fördelar ordet mellan partiledarna.

Ljudfilen är det primära materialet men också transkriptioner har gjorts av alla exempel där någon deltagare använder *man* samt en bit innan och efter för att sätta pronomenbruket i sin sekventiella kontext. Transkriptionerna är gjorda efter en transkriptionsnyckel inspirerad av Norrbys (2016) (se bilaga). Eftersom analysen sker på en lexikal nivå, utan större hänsyn till exempelvis intonation och pauser, innehåller transkriptionerna främst sådant som tydliga betoningar, extra snabbt eller långsamt tal, utdragna ljud och pauser utan exakt pauslängd.

4.2. Metod

I det här avsnittet beskrivs uppsatsens metod och tillvägagångssätt. I avsnitt 4.2.4. för jag en diskussion om metoden och hur metodvalen påverkat undersökningen.

4.2.1. *Samtalsanalys*

Uppsatsens huvudsakliga metod är inspirerad av samtalsanalys (CA) med förankring i Heritages (1989:22–24) fyra grundantaganden och Linells (2005) tre dialogiska principer som återges i avsnitt 3.1. En samtalsanalytisk studie inleds med materialinsamling, där jag använder mig av en längre ljudinspelning. Inom CA är metoden ofta induktiv, alltså att inga hypoteser sätts i förväg utan det interaktiva materialet analyseras för vad det är utifrån vad som faktiskt sägs. Detta gör att metoden sticker ut i den annars ofta mer deduktiva språkforskningen (Femø Nielsen och Beck Nielsen 2005:21). Metoden i den här undersökningen är inte renodlat induktiv utan jag har redan innan materialinsamlingen ringat in ämnet och fokuserar därför redan från början på pronomenbruket i materialet.

Undersökningen har ett sekventiellt fokus med utgångspunkt i Linells (2005) tre dialogiska principer och ser på fenomenet i sin kontext i dialogen, vilket också är en viktig del av samtalsanalysen. Vad som sägs innan och efter *man* hjälper till att göra en så precis tolkning som möjligt av referensen. Ofta verkar *man* fungera som en brygga till ett annat pronomen, och sådant synliggörs om yttrandet studeras sekventiellt. Dessutom har jag valt att i mina exempel se till den samhällliga kontexten som är mycket närvarande i verksamheten politisk debatt. Vem som är avsändare till yttrandet där *man* ingår, inom vilket ämne i debatten det förekommer och vem som verkar tilltalas är mycket relevant, hjälper till i tolkningsarbetet och breddar förståelsen för generiska pronomens interaktiva funktioner i materialet.

4.2.2. *Kategorisering av man*

Trots att *man* alltid har ett mått av generiskhet inneboende i sin betydelse finns det flera betydelsemässiga skillnader mellan olika användningar av pronomenet. En teoretisk gränsdragning är därför nödvändig för att analysera de referenser som *man*

ger uttryck för. Skärlund (2017) går igenom ett antal olika indelningar av *mans* referens. Andersson (1972 i Skärlund 2017:88) delar upp *man* i två grupper: *generiskt man* och *anatoriskt man* där den första hänvisar till de exempel där *man* används helt generiskt medan den senare kategorien syftar på alla tillfällen där *man* verkar syfta på en särskild grupp eller person. Ragnarsdóttir och Strömquist (2005) fokuserar istället främst på huruvida *man* inkluderar talaren eller inte. Den kategorisering jag antar i min analys av de olika exemplen på *man* som hittats i materialet är Linell och Norén (2004). Den täcker in de olika referenser jag tycker mig se i materialet och är därför en lämplig utgångspunkt.

Linell och Norén (2004) har sin utgångspunkt i Salazar Orvigs (1999 i Linell och Norén 2004) diskussion om referens och jag-inkluderande i de franska pronomenen och utifrån det ger de en möjlig kategorisering med följande fem kategorier av *man*-referens i svenskan:

- 1 'jag'-*man*: refererar till enbart talaren själv, i likhet med pronomen *jag*.
- 2 'dom'-*man*: refererar till person/er som tillhör en mängd referenter som angetts antingen textuellt eller situationellt.
- 3 'vi'-*man*: en egentligen tämligen generisk användning, där *man* syftar på personer i allmänhet där talaren är inkluderad.
- 4 'du/ni'-*man*: syftar till person/er där talaren själv inte är inkluderad.
- 5 Obegränsat (generiskt) *man*: anonymiserar referensen, en mer obestämd och generisk syftning än i 3 (Linell och Norén 2004:115–122).

4.2.3. Tillvägagångssätt

Till en början lyssnade jag igenom materialet och markerade alla tidpunkter då någon deltagare använde pronomenet *man*. Alla exempel transkriberades med viss kontext både före och efter pronomenbruket för att underbygga den sekventiella analysen. Under hela arbetet ställde jag frågan: vem är *man*? Detta för att sedan kunna göra analysarbetet där jag tolkade varje exempel för sig för att så långt det var möjligt kunna kategorisera och kommentera dem efter Linell och Noréns (2004) indelning som beskrivs i avsnitt 4.2.2. Genom att undersöka varje exempel

sekventiellt och ge varje *man* kontext tolkas de som mer eller mindre entydigt tillhörande en av kategorierna. Tolkningarna görs genom att lyssna på exemplet i sin kontext i debatten, undersöka vilka andra pronomen, tilltal eller omtal som omger yttrandet samt koppla till den samhälleliga kontexten, alltså vem som säger yttrandet och vad det troligen har för innebörd i situationen. Vilka funktioner de olika *man* verkar ha undersöks med teoretisk utgångspunkt i Brown och Levinsons (1987) begrepp ansiktshotande språkhandlingar och strategier för att behålla ansiktet. Resultatet återges i resultatdelen nedan, med exempel ur transkriptionerna för att belysa sådant som jag uppfattade som anmärkningsvärt, typiskt och atypiskt. Diskussionsdelen innehåller de reflektioner som gjordes under analysarbetet, utifrån uppsatsens frågeställningar och studiens resultat.

4.2.4. *Metoddiskussion*

Indelningen av exempel i kategorierna har skett sekventiellt. Jag har lyssnat på vad som sägs både före och efter yttrandet för att så noga som möjligt kunna analysera om det verkar handla om ett omtal, tilltal eller ha en generisk betydelse. Eftersom *man* har en inneboende flertydighet och generiskhet blir det följaktligen också ibland svårt att ge en självklar referens. För analysen har det varit nödvändigt att göra någon typ av indelning, där jag valt att följa Linell och Norén (2004). Istället för att tvinga in de exempel jag upplevt som svårkategoriserade i någon av kategorierna har jag samlat de exemplen för sig och kallat dem för "okategoriserade". Det här är för att skapa en så stabil indelning som möjligt och kunna analysera och jämföra de exemplen som verkar typiska för de olika kategorierna. Med det sagt betraktar jag indelningen enligt Linell och Norén (2004) som en glidande skala snarare än tydliga kategorier. Därför diskuteras många av exemplen utifrån olika kategorier och verkar ha drag av olika kategorier snarare än att tillhöra någon renodlad typ. Det är också intressant att undersöka de exempel som inte tycktes passa i någon kategori men av utrymmesskäl har de okategoriserade exemplen inte fått ett eget avsnitt, utan analysen utgår från de exempel som jag tolkat som typiska för de olika kategorierna.

Att materialet är en radiodebatt innebär att ingen visuell information såsom blickar, miner och gester finns tillgänglig att analysera. Det här försvårar ibland

tolkningarna och sådant som tilltal kontra omtal kan bli svårt att urskilja eftersom det ibland markeras subtilt genom till exempel blickens riktning eller en handgest.

5. Resultat

I det här avsnittet presenteras undersökningens resultat utifrån de olika tolkningarna av *man*-referens samt deras funktion i interaktionen. Alla exempel som ges är transkriptioner av exempel direkt hämtade ur materialet som presenteras i avsnitt 4.1. Av utrymmesskäl är det enbart de kategoriserade exemplen som tagits med i analysen. Först ges en övergripande bild av resultatet i avsnitt 5.1 och sedan redogör jag för de olika tolkningarna som gjorts av materialet i 5.2–5.6. Först ger jag exempel på de mest typiska exemplen från kategorin för att sedan analysera vilken funktion den kategorin verkar kunna ha i interaktionen. Exempelen är olika intressanta utifrån referens och funktion och ges därför av utrymmesskäl olika stort fokus under de olika rubrikerna.

5.1. Övergripande resultat

Det totala antalet *man* i materialet är 154 stycken enskilda användningar. På grund av den inneboende vagheten har jag inte lyckats placera alla i en tydlig kategori, men de flesta har fått en tolkning och resultatet syns i Tabell 1.

Dom- <i>man</i>	67
Du/ni- <i>man</i>	32
Vi- <i>man</i>	23
Obegränsat (gen) <i>man</i>	7
Jag- <i>man</i>	9
Okategoriserade	16
Totalt	154

Tabell 1. Antal *man* fördelade på kategorier

Det är en tydlig övervikt av dom-*man* i materialet, mer än dubbelt så många som de näst mest frekventa du/ni-*man*. Alla jag-*man* i materialet kommer från samma sekvens och deltagare, Bertil Jonshamre, vars språk inte hör till den politiska retoriken så som partiledarnas. De minst frekventa *man* är de helt obegränsat

generiska, vilket indikerar att generiska pronomen har en stor betydelsepotential utanför det helt generiska.

Man förekommer i alla debattens olika ämnen förutom i det som kallas ”regeringsfrågan” vilket till stor del kan bero på att den delen var mycket kort. Mest frekvent bruk av *man* visade sig vara inom ämnena ”jobben”, ”vården” och ”migration”. Anmärkningsvärt är att *dom-man* är starkt överrepresenterat i migrationsdebatten medan övriga debattämnen präglas av en större variation.

5.2. Dom-man

De exempel som bedömts ha någon typ av dom-referens, alltså som inte tycks inkludera varken talaren eller övriga deltagare, utgör den största gruppen *man* i materialet.

5.2.1. Referens

Flertalet exempel har en väldigt tydlig dom-referens, eftersom de explicit handlar om en grupp som vi som lyssnare förväntas förstå inte deltar i samtalet. Ett sådant exempel kommer från Kristersson och återges i (1).

(1)

- 1 UK: tre konkreta förslag fler timmar
- 2 framförallt i svenska och matematik så fler
- 3 lägger en grund för att klara a:v
- 4 grundskolan och komma in på gymnasiet de
- 5 andra e språkförskola för nyanlända barn så
- 6 **man** tidigt lär sig svenska om inte
- 7 föräldrarna kan ge dig en bra svensk grund

Det är tydligt här att talaren inte ingår i det *man* som förekommer på rad 6 eftersom vi utifrån vår kontextuella kunskap har kännedom om att Kristersson inte är ett nyanlänt barn. Att det är den gruppen han refererar till visar sig genom presentationen av gruppen *nyanlända barn* (rad 5) som initierar användandet av *man*, och ett *dom* hade grammatiskt fungerat lika bra i satsen. Det sker också en

glidning då han säger *föräldrarna kan ge dig en bra grund*. Det här *dig* tycks referera till samma person eller grupp som *man*. Det här kan kopplas till att *du* också kan fungera som ett generiskt pronomen (Skärlund 2017).

Ytterligare ett exempel som uppenbart inte är talarinkluderande och där *man* används i stället för *dom* är (2).

(2)

1 AL: å: fö:r min del så är det viktigt att ge
 2 små företag stora möjligheter de: ju därför
 3 so:m centerpartiet vill sänka
 4 arbetsgivaravgifter det e därför vi
 5 tillsammans med alliansen har föreslagit
 6 inträdesjobb där **man** lär sig jobbet på
 7 jobbet

Här ser vi hur Löf refererar med *man* på rad 6 till en grupp människor som ska arbeta på de inträdesjobb som Alliansen föreslagit. De arbetslösa är inte en grupp människor som hon eller någon av de andra deltagarna i rummet tillhör, men hon väljer att använda *man* istället för att referera till gruppen som *dom*.

Ett exempel där *man* i samma sekvens verkar glida mellan olika dom-referenser är (3).

(3)

1 JÅ: de va göteborgsposten som visade att i i
 2 ett antal förskolor en väldigt hög andel av
 3 förskolorna så har **man** i praktiken
 4 slöjtvång till exempel de lå:ser ju in små
 5 flickor i strukturer som **man** aldrig
 6 någonsin kommer kunna bryta senare i livet

Att det rör sig om en referens som inte inkluderar talaren är tydligt men det som är utmärkande med exemplet är att referensen verkar skifta mellan två olika *dom*. Det första *man* på rad 3 tycks referera till de förskolor som enligt Åkesson har ”slöjtvång”. Det andra *man* på rad 5 har också en tydlig dom-syftning, men här refererar det till gruppen ”små flickor”. Det sker alltså en glidning mellan två olika

betydelser av *man* i samma sekvens, något som förekommer fler gånger i andra exempel från materialet.

5.2.2. *Funktion i interaktionen*

Som tidigare nämnts är *dom-man* mycket frekventa i debatten om migration, och används av många olika deltagare. Det här syns i både exempel (1) och (3). *Dom-man* verkar användas för att sudda ut gränserna i det vi-och-dom-tänk som egentligen ligger bakom yttrandena. I (1) säger Kristersson *språkförskola för nyanlända barn så man tidigt lär sig svenska*. Han introducerar gruppen ”nyanlända barn” men väljer ändå bort pronomenet *dom* till förmån för *man*. Det här kan tänkas säga något om laddningen i frågan om migration (Bull och Fetzer 2006). Att använda *dom* hade kanske öppnat för ett ansiktshotande (Brown och Levinson 1987) ifrågasättande från andra deltagare om varför talaren konstruerar ett vi-och-dom i migrationsfrågan. Den inneboende flertydigheten i *man* gör att Kristersson som talare kan undvika att tala om en utsatt grupp i samhället som *dom*, vilket hade ökat avståndet mellan honom och den utsatta gruppen explicit. Han fortsätter att undvika *dom* men varierar sig med ett generiskt *dig* när han säger *om inte föräldrarna kan ge dig en bra svensk grund*. På liknande sätt verkar exempel (2) fungera.

Om exempel (1) ger uttryck för ett sätt att undvika konflikter och att ta i laddade frågor så ger exempel (4) också uttryck för en funktion med *dom-man*, där jag snarare tolkat *man* som en aktiv språklig strategi för att sudda ut gränserna mellan människor.

(4)

- 1 JS: men (.) min fråga kvarstår ulf kristersson
- 2 om ni vill sänka lönen om **man** ska jobba
- 3 hundra procent men får sjutti procent av en
- 4 låg lön (.) det är de ni vill (.) då lönar
- 5 det sig ju mindre att arbeta

Här verkar Sjöstedt referera till Sveriges låginkomsttagare, en grupp som vi kontextuellt känner till att han inte själv tillhör. Det här tolkar jag som en strategi från talaren för att närma sig en grupp som han inte i egentlig mening tillhör, alltså

som ett sätt att undvika att alienera sig från gruppen ”svenska låginkomsttagare”, vilket gör att *man* blir ett lämpligt pronomen att använda. Hade *dom* använts istället hade Sjöstedt tryckt på avståndet mellan honom och en låginkomsttagare istället för att sudda ut gränserna i någon form av solidaritetsstrategi som kan kopplas till vad Gomard (2001) skriver om att politik i en debatt görs i interaktionen mellan politiker och tittare, där en del av tittarna som Sjöstedt riktar sig till är just den svenska arbetarklassen.

5.3. Du/ni-man

De exempel det fanns näst flest av i materialet är de där *man* tolkas som någon typ av tilltal, och som i Linell och Norén (2004) benämns *du/ni-man*.

5.3.1. Referens

Ett exempel där *man* tydligt tolkas som tilltalande är (5), som följer på att Sjöstedt fått ordet efter att Löfvén och Kristersson mött varandra i en inledande debatt om jobben.

(5)

1 JS: tack så mycke (.) om **man** sänker lönen för
 2 några då sänker **man** på sikt lönen för många
 3 därför att **man** ställer löntagare mot
 4 varandra det gör att människor som redan
 5 idag har svårt att försörja sig får ännu
 6 svårare att försörja sig och lösningen här
 7 är utbildning

Här är det inte troligt att Sjöstedt inkluderar sig själv i *man* eftersom hans parti inte för en sådan politik som han beskriver, utan det är snarare ett sätt att tilltala motsidan. Löfvén och Kristersson har i sekvensen innan Sjöstedt haft en debatt där Kristersson förespråkade låga löner som en åtgärd mot arbetslöshet.

Exempel (6) har tolkats på ett liknande sätt som exempel (5).

(6)

1 JÅ: jag tror att det är viktigt att vi har

2 klart för oss att det är inte tack vare de
 3 rödgröna här varesej regeringen eller jonas
 4 sjöstedt att (.) arbetslösheten sjunker
 5 utan det beror på att vi har befunnit oss i
 6 lågkonjunktur under hela eh hö-
 7 *högkonjunktur* under hela den här
 8 regeringsperioden och att **man** har fokuserat
 9 oerhört mycket på suventionerade låtsasjobb
 10 till människor som står långt från
 11 arbetsmarknaden å då företrädesvis
 12 utlandsfödda

Här syftar Åkessons *man* på rad 8 tydligt på gruppen ”de rödgröna”. Troligtvis är det en typ av tilltal, där han menar att ”*ni* har fokuserat oerhört mycket på subventionerade låtsasjobb”. Att han inte inkluderar sig själv förstår vi av den nedlåtande benämningen ”låtsasjobb” och av kontexten där det här yttrandet säger emot ett uttalande från Löfvén som konstaterar att arbetslösheten sjunkit under den rödgröna mandatperioden. Däremot skulle *man* här i princip också kunna ha en *dom*-referens eftersom Åkesson tidigare i sekvensen talar om de rödgröna i tredje person, och då skulle detta *man* kunna vara riktat till väljarna, som en typ av beskrivning av hur han tycker att de rödgröna agerat, snarare än ett försök till konfrontation.

Ytterligare ett exempel med tydlig du/ni-referens är (7).

(7)

1 M: jan björklund (.) ni vill ju ha me:ra EU
 2 JB: därför att vi måste lösa fler problem
 3 gemensamt länderna emellan i vår världsdel
 4 (.)och de sätt de samarbete vi har byggt
 5 upp de är det som finns sen kan **man** drömma
 6 om att att vi ska ha ett annat samarbete
 7 istället men dom andra länderna samarbetar
 8 i EU om vi går ur så blir de mindre
 9 samarbete de e ju de enkla EU e inte vilket
 10 samarbete som helst

Här är *man* på rad 5 troligtvis inte talarinkluderande eftersom moderatorn redan har gett informationen att Björklund förespråkar mer EU på rad 1, vilket han inte motsäger. Detta *man* verkar istället hänvisa till den del av deltagarna som är emot EU-samarbetet, vilket i den här debatten främst är Åkesson, som ska bemöta Björklunds argument för ett starkare EU-samarbete.

Det förekommer även exempel bland de jag kategoriserat som tilltalande du/ni-*man* som också har vissa likheter med det mer generiska vi-*man*. Ett sådant exempel ser vi i (8).

(8)

1 AL: de här är viktiga reformer som krävs för
 2 att eh människor snabbt kan komma i arbete
 3 å då kan **man** inte ha en debatt som enbart
 4 fokuserar på om det ska va hög eller låg
 5 lön utan vi måste prata om småföretagens
 6 villkor å jag tycker det är en fördommande
 7 debatt härinne ska jag säga när **man** pratar
 8 om att vi sänker löner jag trodde vi
 9 lämnade den på tvåtusen- eh innan
 10 tvåtusentietalet

Det *man* som är på rad 7 är ett mer entydigt du/ni-*man* eftersom Löf troligtvis inte inkluderar sig själv i de som talar om att alliansen sänker löner. Det här förstår vi av kontexten i debatten, där hon tycks vilja undvika den beskrivningen av situationen. Det första *man* på rad 3 är däremot mer tvetydigt. På frågan ”vem är man?” blir väl svaret snarast ett *vi* som refererar till ”vi som deltar i debatten”. Men med en mer kontextuell syn på det är det lika troligt ett tilltal till de deltagare som hon menar för en debatt på fel grunder, till vilka hon troligen inte vill räkna sig själv.

5.3.2. Funktion i interaktionen

I exempel (5) blir diskussionen om *man* som ett sätt att värja sig mot ansiktshot aktuell eftersom det blir ett sätt att undvika att påståendet behandlas som ett personligt påhopp. Genom att inte använda *du* eller *ni* håller Sjöstedt en distans till den tilltalade och uppfattas kanske därmed som mindre direkt och konfronterande,

vilket verkar vara en viktig funktion hos *du/ni-man*. Också exempel (7) kan tolkas liknande, som ett sätt att undvika det direkta tilltalet.

Funktionen hos exempel (6) kan tolkas lite olika beroende på hur referensen tolkas. Antingen som liknande (5) och (7), alltså som ett slags förmildrat och indirekt tilltal, om vi ser det som ett *du/ni-man*. Med dom-tolkningen, alltså att Åkesson riktar sig till publiken och istället omtalar de rödgröna, kan det snarare kopplas till Nordins (2011) diskussion om *man* som ett sätt att bjuda in publiken.

I exempel (8) har det andra *man* på rad 8 tolkats som ett sätt att undvika det direkta tilltalet. *Man* på rad 3, som har drag av det mer generiska och talarinkluderande *vi-man*, verkar sudda ut gränserna och osynliggöra huruvida talaren är inkluderad eller inte. Vi vet att Lööf ingår i debatten men genom att använda *man* blir hon inte lika tydligt en del av det som hon kallar *en fördummande debatt* som om hon använt *vi*.

Ett exempel som tydligt belyser *du/ni-mans* relation till ansiktshot är (9). Här är *man* frekvent samtidigt som en glidning till ett direkt tilltal sker under sekvensen.

(9)

1 JÅ: ja men tä- tänk om **man** hade vart lite
 2 ödmjuk istället i den här EU eliten (.)
 3 tänk om **man** hade sagt att ja nu finns det
 4 ett missnöje här de är inte bara i
 5 storbritannien de här missnöjet finns de
 6 finns ju i åtskilliga länder runtom i
 7 europa tänk om **man** hade haft en ödmjuk
 8 inställning istället då hade **man** inte
 9 behövt bunkra mediciner då hade **man** kunnat
 10 ha ett schysst förhållande i alla fall å en
 11 fråga till ulf kristersson om du nu blir
 12 statsminister hur kommer du att agera när
 13 de handlar om sveriges förhållande till
 14 storbritannien framöver för de är ju ett
 15 faktum dom kommer ju att lämna EU kommer
 16 ulf kristersson å en alliansregering att
 17 att att sätta hårt mot hårt precis som
 18 övriga EU eller kommer **man** att verka för

Åkessons diskussion här rör debatten om EU. Det är uppenbart att han inte inkluderar sig själv i något av de *man* han använder på rad 1, 3, 7, 8, 9 och 18 utan han talar om dem som han väljer att kalla *EU-eliten*, vilket underförstått är de partier som är mest för EU. Det som är intressant är hur *man* glider över i ett direkt tilltal på rad 10–14 när Åkesson säger *en fråga till dig Ulf Kristersson om du nu blir statsminister hur kommer du att agera när de handlar om Sveriges förhållande till Storbritannien framöver*. Det här tilltalet glider återigen in i ett *man* då Åkesson ger uttryck för det andra alternativa agerandet som han själv är för, *kommer man att verka för goda relationer med Storbritannien*. Det här *man* på rad 18 kan tolkas som ett sätt att genom att använda det generiska pronomenet visa att det är ett förslag han själv inte vill distansera sig från, till skillnad från det tidigare, ”att sätta hårt mot hårt” där han använder ”Ulf Kristersson och en alliansregering” som subjekt.

5.4. Vi-man

De exempel som kategoriseras som *vi-man* har en mer generisk tolkning, där talaren och någon eller flera andra inkluderas.

5.4.1. Referens

Många exempel ligger och väger mellan den här typen av tolkning och andra och det som avgör är ofta om talaren inkluderar sig själv i *man* eller inte vilket kan vara mer eller mindre subtilt. Flera exempel uppfattas dock ha en tydlig *vi*-referens. Ett exempel är (10) där Björklund konfronterar Åkesson efter att han vid ett tidigare tillfälle i radio vägrat välja mellan Frankrikes president Emmanuel Macron och Rysslands president Vladimir Putin.

(10)

- 1 JÅ: ja förstår att du vill göra poänger på de
- 2 ja försökte hantera den frågan seriöst sen
- 3 vet ju både du å ja att dom här ja å
- 4 nejfrågorna dom är ju (.) oftast så så vill
- 5 **man** ju ha möjlighet å utveckla sina svar eh

6 ja fick inte den möjligheten: men då hade
 7 ja naturligtvis gjort de ja vill inte ha
 8 nån av[dom helt enkelt ja behöver inte de]
 9 JB: [men nu utvecklade du nu utvecklade]=
 10 =du svaret å du kunde inte välja mellan de
 11 fria demokratiska frankrike å ett land
 12 som är påväg å bli en diktatur

Det Åkesson gör här är att genom sitt användande av *man* skapa en koppling mellan sig själv och debattmotståndaren Björklund. Det här tydliggörs genom att han först säger *sen vet ju både du å ja att dom här ja å nejfrågorna dom är ju, oftast så vill man ju ha möjlighet å utveckla*, där ett ”du å ja” introduceras, som sedan glider över i det generiska *man* på rad 5.

Väljaren Vejander använder *man* frekvent i sin enda sekvens i materialet, som inleder debatten om jobben. Han är vaktmästare i kyrkan och berättar om sin syn på arbetslöshet. En del av sekvensen återges i (11).

(11)

1 AV: varje dag så möter vi människor som kommer
 2 faktiskt å frågar oss också här att (.)kan
 3 inte jag få göra nånting här inom kyrkan
 4 folk som har varit ganska länge arbetslösa
 5 (.) å sen är det också många eh
 6 nyinflyttade här i eskilstuna som (.)
 7 säkert skulle kunna bidra till (.) mycket
 8 å: de bästa är egentligen att **man** känner
 9 varje dag att **man man** har ett arbete å gå
 10 till va: för då träffar **man** ju
 11 arbetskamrater å **man** träffar andra
 12 människor

Vejanders *man* har tolkats som generiska *vi-man* eftersom de verkar inkludera talaren utan att ha en jag-tolkning. Med det sagt är inte alla *man* i sekvensen utbytbara mot pronomenet *vi* utan *vi-man* har en bredare betydelse som ligger nära det obegränsat generiska. *Man* på rad 8–11 refererar ändå till någon grupp bestående

av människor, även om den är stor och inte särskilt specifik. Eftersom han beskriver värdet i att ha ett jobb och vi kontextuellt känner till att han har ett jobb så kan samtliga *man* tolkas som talarinkluderande *vi-man*.

5.4.2. *Funktion i interaktionen*

I exempel (10) verkar *man* vara ett sätt att närma sig den andra deltagaren och söka sympati. Den här sekvensen i debatten är intensiv och de två deltagarna är mycket oense i frågan. Björklund har strax innan konfronterat Åkesson på ett rättframt sätt, vilket hotar Åkessons självbild. Ansiktshotet kan vara en trolig anledning till att ett lite svävande refererande *man* används för att skapa en närhet men samtidigt inte riskera att Björklund tar avstånd från ett formulerat *vi*, vilket hade gjort att Åkesson riskerade att tappa sitt ansikte. Även *du* förekommer som direkta tilltal från båda deltagarna, men *vi* undviks.

Funktionen hos *man* i exempel (11) verkar vara inkluderande och generisk, som ett sätt att visa på allmän giltighet i det han säger. Det här kan kopplas till Nordins (2011) funktion hos *man* som legitimerande, alltså att *man* legitimerar yttrandet som allmänt giltigt i kontrast till hur yttrandet hade upplevts med exempelvis *jag* istället för *man*. Då hade det kanske inte uppfattats som allmänt giltigt utan snarare som en personlig erfarenhet.

En ytterligare funktion hos *vi-man* verkar vara att förskjuta ansvaret för ett påstående. Det här illustreras i exempel (12).

(12)

- 1 AL: ja de stämmer ju de gustav fridolin säger
- 2 den här beskrivningen av hur allvarligt de
- 3 här är miljö å klimatfrågan är ju ingen
- 4 symbolfråga eller en ickefråga som vissa
- 5 tycker utan de är en ödesfråga (.) å då
- 6 måste **man** ju lägga fokus på de som
- 7 verkligen ger effekt ger klimatnytta sänker
- 8 utsläppen

Man på rad 6 är i och för sig också möjligt att se som ett *du/ni-man*, alltså som någon typ av uppmaning till Fridolin. Men ser vi det som ett *vi-man* skulle alltså

innebörden i det hon säger kunna vara ungefär att ”vi politiker måste lägga fokus på klimatfrågan”. Genom att använda *man* förskjuts det direkta ansvaret och hon säger inte explicit att det är hon och en grupp som hon tillhör som behöver ta tag i frågan utan det kan lika gärna ha en allmän tolkning som att ”vem som helst” behöver fokusera rätt i frågan.

5.5. Obegränsat (generiskt) *man*

De exempel som tolkats som helt obegränsade *man* är mycket få då *man* visat sig sällan vara helt referenslöst utan det går ofta att tolka som att det har någon typ av referens. Några exempel ligger dock närmare det helt obegränsade även om det är fullt möjligt att föra en diskussion om det ändå har en referens eller inte.

5.5.1. Referens

Ett exempel som kan betraktas som obegränsat generiskt är (13).

(13)

1 AL: men du låt oss prata lite om budget (.)fö:r
 2 den budget som vi har den måste ju ha
 3 effekt den måste ju mi:nska utsläppen och
 4 som sagt den minskade med tjugo procent när
 5 alliansen styrde nu står de still eller
 6 till å med ö:kar (.) tittar **man** på
 7 utgiftsområde tjugo då som ni hela tiden
 8 utgår från så är ju de en del: å då skär vi
 9 ner på de som är ineffektivt

Här är det möjligt att tolka *man* som helt opersonligt, utan någon egentlig referens. Betydelsen skulle då vara ungefär ”vem som än tittar på utgiftsområde tjugo” och *man* fyller här främst en grammatisk funktion. Vi skulle kunna tänka oss att det istället uttrycktes med hjälp av ett neutralt *det*, ungefär ”det står i utgiftsområde tjugo (...)”. Då är frågan om betydelsen skulle vara densamma, alltså om *man* här fyller mer än bara en grammatisk funktion. Kanske inte, i det här fallet.

Ytterligare ett obegränsat generiskt exempel kommer från en av moderatorerna och återges i (14).

(14)

1 M: ni e ju bägge (.) överens om det svenska
 2 målet noll utsläpp av växthusgaser tjugo
 3 fyrtio (.) lyssnar **man** på andra så
 4 kanske inte det här ens räcker professor
 5 johan rockström menar att utsläppen måste
 6 minska mer och snabbare för att sverige ens
 7 ska uppfylla parisavtalet

Det *man* som lyssnar på Johan Rockström verkar inte ha någon egentlig egen betydelse eller referens. Det som sägs är snarare bara att ”det här säger Johan Rockström” och att det är just *man* som ska lyssna till honom tycks inte vara särskilt relevant. På liknande sätt fungerar exempel (15).

(15)

1 JB: vårdbiträderna var ju den personalkategori
 2 som bar matbrickor bäddade sängar hämta
 3 patienter i väntrummet de va inga högre
 4 utbildningskrav de va om man vill kan **man**
 5 kalla att de va enkla jobb °de va ingen
 6 högre utbildningsnivå°

Också här verkar de två *man* på rad 5 inte syfta till någon egentlig referent utan till en obegränsat generisk allmänhet.

5.5.2. Funktion i interaktionen

Det helt obegränsat generiska *man* verkar ofta ha främst en grammatisk funktion. Detta gäller exempel (13) och (14), där *man* semantiskt verkar vara utbytbart mot en konstruktion med *det*.

Det av exemplen som utmärker sig är (15), där *man* verkar kunna fylla också en social funktion. Att referera till någons yrke som ”ett enkelt jobb” är att riskera att bli motsagd. En sådan motsägelse skulle kunna betraktas som en ansiktshotande

språkhandling, där talaren inte skulle framstå i god dager, vilket enligt Gomard och Krogstad (2001:15) tvärtom är en av politikernas huvudsakliga agenda i debatten. Genom att inte säga det som ett hävdad påstående, att vårdbiträde *är* ett enkelt jobb utan istället formulera sig med ett generiskt *man* distanserar sig Björklund från påståendet och det framstår inte längre som att det är han som är upphovsmannen till det. Istället verkar det vara något allmänt, något som vem som helst skulle kunna kalla vårdbiträdenas yrkesroll.

5.6. Jag-man

Den kategori som Linell och Norén (2004) kallar *jag-man* är den överlägset minst frekventa referensen i materialet och återfinns hos endast en deltagare.

5.6.1. Referens

Det finns bara en sekvens där de förekommande *man* tydligt tolkas som en referens till enbart talaren själv. Talaren är Bertil Jonshamre, en av de två deltagare vars externa inslag klippts in i debatten. Jonshamre är alltså inte en politiker utan en väljare och hans sekvens där han berättar om sin sjukdomsupplevelse återges i exempel (16).

(16)

- 1 BJ: de va ju otroligt jobbigt å å: ja **man**
- 2 visste inte var **man** sku ta vägen nånstans å
- 3 **man** (.) hade ju hört talas om att människor
- 4 (.)försvinner e:fter den här eh
- 5 prostatacancern alltså **man** dör helt enkelt
- 6 **man** kunde inte sova om nätterna **man** gick
- 7 upp på: morgon vid tre fyra å gick till
- 8 jobbet å så jobba **man** arton timmar för att
- 9 skingra tankarna å å: **man man** bara såg
- 10 döden framför sig de va de otäcka samtidigt
- 11 som **man** ändå hade ett hopp om att de måste
- 12 ju lösa sig men de tog lång tid

Talaren använder pronomenet *man* tio gånger i sin sekvens och nio av tio exempel har jag tolkat ha en jag-referens eftersom kontexten visar att han talar om sin egen sjukdomsupplevelse. Undantaget är *man* på rad 5. Detta *man* har nog snarare en dom-referens som syftar på de människor som dött i prostatacancer.

Den tydliga frånvaron av jag-referens i politikernas pronomenbruk är anmärkningsvärd. Det finns dock exempel i politikersamtalet där en jag-referens är möjlig, om än långt ifrån självklar. Ett sådant exempel är (17) där talaren är Annie Lööf.

(17)

1 AL: de handlar om att värna kvotflyktingar men
 2 också vä:rna asylrätten (.) å de är
 3 anmärkningsvärt tycker ja under de senaste
 4 åren (.) att **man** får försvara varför
 5 <asylrätten> är viktig de handlar ju inte
 6 om att alla ska få uppehållstillstånd här
 7 alla ska få komma utan möjligheten att
 8 sö:ka asyl

Det *man* som är aktuellt i den här sekvensen på rad 4 är uppenbart ett sådant som inkluderar talaren, men huruvida det inkluderar enbart talaren är mindre självklart. Den samhällseliga kontexten där Lööf i valrörelsen profilerat sig som förespråkare för en öppen migrationspolitik i kontrast till sina allianskollegor öppnar för möjligheten att hon i det här exemplet faktiskt syftar på enbart sig själv. Men med tanke på hennes roll som partiledare är det minst lika troligt att hon syftar på ett *vi* som antingen är ”vi i partiet” eller kanske mer troligt som inkluderar alla de som står upp för asylrätten.

5.6.2. *Funktion i interaktionen*

Det är intressant att nästan inga entydiga jag-*man* förekom i politikernas språk men att det i ett förväntat icke-politiskt språkbruk var så frekvent. Den funktion som jag-*man* verkar ha i Jonshamres sekvens verkar återigen vara någon form av distanserande. Det handlar om ett väldigt personligt och laddat ämne, hans egen sjukdom, och att använda *jag* i ett sådant fall kan kännas alltför privat. Genom att

använda *man* blir det nästan som att ställa sig utanför situationen och berätta om den. *Man* verkar betyda *jag* men också "alla ni andra om ni varit i samma situation". *Jag-mans* funktion verkar dock inte vara önskvärt i den politiska retoriken. Det skulle kunna höra ihop mer det Gomard och Krogstad (2001:15) skriver om att politik idag handlar än mer om att framställa sig själv i god dager än tidigare. Att ta avstånd från ett *jag* skulle kunna uppfattas som en osäkerhet hos politikern. Men det kan också hänga ihop med den svenska blockpolitiken. Som politiker representerar man sällan ett *jag* utan snarare ett *vi* som betyder sådant som "mitt parti", "alliansen" och "de rödgröna".

6. Diskussion

I det här avsnittet lyfts några olika aspekter hos *mans* funktion som jag fann extra intressanta i resultatet. Dessa diskuteras utifrån frågeställningarna och i förhållande till tidigare forskning.

6.1. Skapa en närhet

I många av exemplen verkar *man* användas för att modifiera avståndet till någon eller några. Det kan vara till en extern grupp, till en annan deltagare eller till publiken. I exempel (2) när Lööf säger *det e därför vi tillsammans med alliansen har föreslagit inträdesjobb där man lär sig jobbet på jobbet* verkar *man* användas för att minska distansen till den grupp som förväntas ta alliansens föreslagna inträdesjobb. Hon säger inte rakt ut att det är en grupp hon inte tillhör trots att det kontextuellt är känt, utan använder ett generiskt pronomen för att aktivt närma sig en grupp i stället för att omtala gruppen som ett *dom*. Liknande verkar funktionen vara i exempel (4) då Sjöstedt säger *ulf kristersson om ni vill sänka lönen, om man ska jobba hundra procent men får sjutti procent av en låg lön [...]*. Här verkar *man* också användas för att indikera en närhet till en grupp, låginkomsttagare. Att sudda ut gränserna kanske även kan ses som ett sätt att minska distansen till publiken, alltså väljarna. Genom att använda *man* istället för exempelvis *dom* inkluderas väljarna istället för att exkluderas. Det kan kopplas till vad Nordin (2011) skriver om hur *man* kan användas för att bjuda in publiken. Det blir ett sätt att positionera sig i förhållande till sin publik, ett specifikt syfte där generiska pronomen enligt Bull och Fetzer (2006) är effektiva att använda.

6.2. Laddade ämnen

Generiska pronomen är enligt Bull och Fetzer (2006) särskilt vanliga när samtalet rör ett laddat ämne. Det här framträder också i den här undersökningens material. Det kan till exempel vara en anledning till att *dom-man* är så frekventa i migrationsdebatten. Där tycks *man* fungera som ett sätt att undvika att explicit uttala det vi-och-dom-tänk som kan tänkas ligga bakom. Beroende på politisk riktning och

kontext kan detta ha olika syften. Det kan vara ett sätt att närma sig och visa solidaritet med den grupp som omtalas istället för att distansera sig från den. Men i exempel (3) då Åkesson säger *i ett antal förskolor en väldigt hög andel av förskolorna så har man i praktiken slöjtvång* där vi dels kontextuellt känner till Åkessons främlingsfientliga politik och dels läser av den textuella kontexten med det negativt klingande ordet *tvång* kan vi urskilja ett annat syfte med *man*. Istället för att visa solidaritet verkar undvikandet av *dom* snarare handla om att genom en indirekt stil värja sig mot ett ifrågasättande som vore ansiktshotande (Norrbby 2014:214–229). Detta kan också kopplas till vad Håkansson (1999:9–12) skriver om att nyanserna i språk blir extra viktiga då det som i politiken ofta handlar om känsliga ämnen.

Ett annat exempel där frågan om laddade ämnen blir intressant är (16) där väljaren Jonshamre beskriver sin egen sjukdomsupplevelse. Han säger bland annat *de va ju otroligt jobbigt å å ja man visste inte var man sku ta vägen nånstans* och senare i sekvensen säger han *man kunde inte sova om nätterna man gick upp på morgon vid tre fyra å gick till jobbet å så jobba man arton timmar för att skingra tankarna*. Jonshamre, som inte är en politiker utan en väljare och därför inte väntas använda sig av samma politiska retorik som övriga deltagare, är den enda som använt sig av *man* med entydig jag-referens. Det är alltså ett fenomen som inte är påträffat i materialets politiska språk. Det kan höra samman med att Jonshamre pratar om ett mycket personligt ämne, sin egen sjukdomshistoria. Att tala om det inför en stor radiopublik är en utsatt situation och också han använder sig då av den indirekta stil som *man* bidrar till. Sådana personliga ämnen är inte så ofta aktuella i politikernas språk och när de är aktuella så verkar det snarare handla om att plocka poäng på att visa upp sig och berätta en anekdot, varpå *jag* kanske hellre används. Det här kan kopplas till det Gomard och Krogstad (2001:16) skriver om att det i och med massmedias utveckling blivit allt viktigare att som politiker sätta sig själv i fokus och god dager.

6.3. Förskjuta ansvaret

En tredje funktion hos *man* som går att urskilja i materialet är liknande den hos Nordin (2011), alltså att *man* kan användas för att förskjuta ansvaret från talaren.

Man verkar antyda att yttrandet snarare har en allmän giltighet än att det är en åsikt från talaren. Det här ser vi till exempel illustrerat i exempel (15) då Björklund med sitt generiskt obegränsade *man* beskriver yrkesgruppen *vårdbiträden* och säger *de va inga högre utbildningskrav de va om man vill kan man kalla att det va enkla jobb*. *Man* i det här exemplet verkar fungera just så att det förskjuter ansvaret. Att referera till någons yrke som *enkelt* trots att man inte själv tillhör yrkeskategorin kan ses som problematiskt, och hade Björklund sagt ”vårdbiträde är ett enkelt jobb” så hade ansvaret för yttrandet legat hos honom. I stället används ett generiskt *man* kanske för att indikera att det här har en allmän giltighet snarare än att det är en av talarens personliga åsikter eller föreställningar.

Det som gör att det upplevs mer allmängiltigt verkar handla om osäkerheten kring huruvida talaren är inkluderad i *man* eller inte. Genom att det uttrycks med *man* blir det svårt att avgöra om det har en helt generisk betydelse eller om yttrandet är subjektivt utifrån talaren.

För att sammanfatta avsnitt 6 verkar alltså *man* ha flertalet olika interaktiva funktioner i debatten. Det används för att modifiera avstånd till lyssnare, deltagare och andra personer och grupper. Vidare kan det ha en mildrande effekt och bidra till en indirekt stil då samtalet rör laddade ämnen. Avslutningsvis verkar *man* kunna användas för att förskjuta ansvaret och ge yttrandet en allmän giltighet.

7. Sammanfattande avslutning

Det här avsnittet sammanfattar analysens slutsatser utifrån frågeställningarna och ger förslag till vidare forskning. Uppsatsens frågeställningar var följande:

- Till vem eller vilka verkar *man* referera?
- Vilka interaktionella funktioner fyller *man* i partiledardebatten?

Resultatet visar på en stor variation i användandet av *man* i den politiska debatten och en stor variation i det generiska pronomenets betydelse. Sekventialitet är viktigt för att kunna analysera referensen hos *man* eftersom tolkningarna i många fall blir tydliga först då vi väger in kontext, såväl textuell som samhällelig. Den referens som visat sig mest frekvent i materialet är *dom-man* medan *jag-man* visat sig vara mest

ovanlig i det politiska språk som analyserats. Även tilltalande *du/ni-man*, generiskt *vi-man* och obegränsat generiskt *man* förekommer i materialet.

I interaktionen har undersökningen visat att *man* kan fylla flertalet olika funktioner. Tre funktioner var särskilt framträdande och diskuteras i avsnitt 6. Den första är att *man* används för att skapa en närhet. Den andra handlar om att *man* kan användas för att mildra eller ge en indirekt stil till ett yttrande som rör ett laddat eller personligt ämne. Slutligen verkar *man* också kunna användas för att förskjuta ansvaret för ett yttrande och ge det en allmän giltighet snarare än att det ger uttryck för personliga åsikter.

En utbyggnad av den här undersökningen skulle kunna vara att studera och jämföra fler olika pronomen. Det vore intressant att se på hur politiker använder andra pronomen vid sidan av *man*. När väljer man *dom* respektive *man*? Vad är det som gör att det ibland konstrueras ett *vi* som i andra fall uttrycks med *man*? En annan aspekt som skulle vara intressant att studera närmare är *jag-man* mer specifikt. Varför är det så ovanligt i politiskt språk men mer utbrett i vardagligt språk? Är *jag-man* i vardagligt språk främst ett dialektalt fenomen eller fyller det också sociala funktioner i interaktion?

Litteraturförteckning

- Andersson, Lars-Gunnar (1972). *MAN – ett pronomen*. Göteborg: Gothenburg papers in theoretical linguistics.
- Beck Nielsen, Søren och Mie Femø Nielsen 2005. *Samtaleanalyse*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Brown, Penelope och Stephen C. Levinson 1987. *Politeness. Some universals in language usage*. Cambridge: Cambridge university press.
- Bull, Peter och Anita Fetzer 2006. Who are we and who are you? The strategic use of forms of address in political interviews. *Text and talk* 26(1): 3–37.
- Goffman, Erving 1967. *Interaction ritual: essays on face to face behavior*. New York: Garden City.
- Gomard, Kirsten och Anne Krogstad 2001. Introduction. I: Gomard, Kirsten och Anne Krogstad (red.), *Instead of the ideal debate. Doing politics and doing gender in Nordic political campaign discourse*. Århus: Aarhus University Press.
- Heritage, John 1989. Current developments in conversation analysis. I: Bull, Peter och Derek Roger (red.), *Conversation: An Interdisciplinary Perspective*. Clevedon Philadelphia: Multilingual matters LTD.
- Håkansson, Nicklas 1999. *Valretorik. Om politiskt språk i partipropagandan*. Doktorsavhandling. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Jensen, Torben Juel 2009. Generic variation? Developments in use of generic pronouns in late 20th century spoken Danish. *Acta Linguistica Hafniensia* 41: 83–115.
- Linell, Per 2005. En dialogisk grammatik? I: Anward, Jan och Bengt Nordberg (red.), *Samtal och grammatik. Studier i svenskt samtalspråk*. Lund: Studentlitteratur.
- Linell, Per och Norén, Kerstin 2005. Vad kan *man* göra. Om den dialogiska bestämningen av pronomens användningsbetydelser. I: Bäcklund, Ingegerd, Ulla Börestam, Ulla Melander Marttala och Harry Näslund (red.), *Text i arbete/Text at*

- work. Festschrift till Britt-Louise Gunnarsson*, s.115-124. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- NE = Nationalencyklopedin. Teleman, Ulf. Pronomen. <<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/pronomen>> . Hämtat 2018-11-15.
- Nordin, Johanna 2011. ”*Man* får det intrycket av dig”. En samtalsanalytisk studie i journalisters användande av det indefinita pronomenet *man* i partiledarintervjuer. C-uppsats i Medie- och kommunikationsvetenskap. Örebro: Akademin för humaniora, utbildning och samhällsvetenskap, Örebro universitet.
- Norrby, Catrin 2014. *Samtalsanalys. Så gör vi när vi pratar med varandra*. Lund: Studentlitteratur.
- Ragnarsdóttir, Hrafnhildur & Strömqvist, Sven (2005). The development of generic *maður/man* for the construction of discourse stance in Icelandic and Swedish. *Journal of Pragmatics* 37. 143–155.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik*. Stockholm: Norstedts Ordbok.
- Salazar-Orvig, Anne 1999. Les mouvements du discours. Style reference et dialogue dans des entretiens cliniques. *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris* 95(2): 106
- Skärlund, Sanna 2017. *Man, en och du. Generiska pronomen i svenskans historia*. Doktorsavhandling. Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Terling, Louise. (Producent). (2018, 29 augusti). *Partiledardebatt inför valet*. Hämtad från <https://sverigesradio.se/avsnitt/1153097>

Bilaga transkriptionsnyckel

(.)	Paus
[]	Överlappande tal
=	Yttranden sammanbundna utan paus
<u>Debatt</u>	Emfatiskt tryck
Deba:tt	Förlängning av föregående ljud
Deb-	Avbrutet ord
Debatt	Sägs med skrattande röst
°Debatt°	Sägs med svag röst
(x)	Omöjligt att höra
<Debatt>	Långsammare takt än vanligt
>Debatt>	Snabbare takt än vanligt